

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

UTDRAG UR NCK-RAPPORT 2010:02 / ISSN 1654-7195

ANTOLOGI – Sju perspektiv på våldtäkt

Gränsen för det otillåtna

Om synen på våldtäkt i Sverige 1950–2010

Åsa Bergenheim

Gränsen för det otillåtna

Om synen på våldtäkt i Sverige 1950–2010

Åsa Bergenheim

Låt mig berätta om Lisa, en ung kvinna i en medelstor svensk stad.¹ En kväll i mitten av 1960-talet blir hon indragen i en bil, framför ögonen på sin väninna. Tre unga värnpliktiga män våldtar henne i baksätet, medan en fjärde man kör bilen. Lisa skriker och gråter och bönfäller chauffören om hjälp, men inget hjälper. När hon väl blir avsläppt är hon sargad till kropp och själ. Männerna ställs inför rätta. Två av dem fälls för våldtäkt och får två års fängelse, en tredje döms för våldtäktsförsök till femton månaders fängelse och chauffören får sex månaders fängelse för medhjälp till våldtäkt. De överklagar domen. I hovrätten hävdar en av männen att flickan varit berusad och att hon sannerligen inte verkade ha något emot deras inviter. Själv har han varit ute med henne flera gånger, och hon är minsann inte den som har svårt för att släppa till. Nya vittnen dyker upp, tre män som vittnar om att flickan är "lätt på foten". Hon har haft samlag i bilar förut. Flickan försvarar sig; hon är inte alls lätt på foten och det som sägs om henne är lögn. Men hovrätten tror henne inte. Förvisso är hon lösaktig, menar man, och förvisso har hon en moral som lämnar mycket i övrigt att önska. Våldtäkt kan det inte vara fråga om – med en sådan flicka – möjligen frihetskränkande otukt. Och domarna mildras: två år blir åtta månader – femton månader blir fyra – sex månader blir böter. Och chauffören... ja, han går fri. Berättelsen om Lisa är inte ovanlig; att en våldtagen kvinnas sexualmoral och sexuella erfarenheter är i fokus för rättens intresse och får betydelse för domen. Hur kommer detta sig?

"Sextioalet" och drömmen om frihet – perioden 1955–1975

Efterkrigstidens Sverige präglades av ekonomisk tillväxt och ökad levnadsstandard. Massmedier ökade både i antal och i betydelse, och de frågor som behandlades i press, radio och tv blev också allmänna diskussionsämnen. Påträngande och råa rapporter från världen utanför trängde in i det svenska folkhemmets vardagsrum, från Ungern, Kongo och Vietnam. Det gick inte att blunda för verkligheten, det krävdes solidaritet och engagemang. Detta kom att karaktärisera "sextioalet". Uttrycket "sextioalet" får ofta stå för vissa händelser och idéströmningar från

mitten av femtiotalet till mitten av sjuttioalet. Bärare av de nya idéerna var olika rörelser som alla var kritiska mot det rådande samhället och delade visionen om att befria människan från förtryck och alienation. Många anhängare var studenter och universiteten blev arenor för kampen om den "sanna kunskapen" i mänsklighetens tjänst. Gemensamt för sextiotalets rörelser var att de strävade efter frigörelse, såväl yttre som inre. En central aspekt var sexualiteten. Att få leva ut sin lust utan andra regler och förpliktelser än solidaritet och kamratskap blev en del av visionen om en bättre värld. Kraven var fri tillgång till preventivmedel, fri abort och rätten till ett fördomsfritt sexualliv. Nya samlevnadsformer utmanade kärnfamiljen, gayrörelsen växte fram och sexuell utlevelse upphöjdes till något frigörande i sig. Tidens frigjorda livsideal brukar ibland symboliseras med hippierörelsen, som väckte stort uppseende i media med budskapet "Make love, not war". Men allt kunde knappast vara tillåtet, ens i den fria sexualitetens namn.

Lagen 1962

En statlig utredning hade tillsatts 1945 med uppgift att undersöka behovet av lagändring för sedlighetsbrott. Utredningen lämnar sitt betänkande 1953 och här föreslås en rad förändringar som gäller våldtäkt.² Våldtäkt ska föras från "Brott mot annans frihet"³ till "Sedlighetsbrott"⁴ som nu ska definieras som brott mot person, inte mot allmän moral som tidigare. Våldtäkt är, menar utredarna, ett angrepp mot kvinnans självbestämmande och en kränkning av henne som person. Man föreslår också att fokus flyttas från det våld som utövats till själva kränkningen, samt att våldtäktsbegreppet snävas in så att det bara gäller samlag, eftersom inga andra övergrepp är lika kränkande. För våldtäkt krävs också att förövaren brukat "våld å person" som innebär "trängande fara", så kallat "rånsvång", vilket är ett lägre krav än tidigare.⁵ En särskild diskussion gäller hur man ska se på våldtäkt inom äktenskapet. Ett problem är, menar utredarna, att ett sådant brott sällan skulle anmälas och dessutom vara ytterst svårt att bevisa. Förslaget blev att åtal bara ska kunna väckas om det är *påkallat ur allmän synpunkt*,⁶ till exempel om förövaren är farlig eller om våldtäkten varit särskilt grov. Dessutom ska en intim relation mellan parterna uppfattas som förmildrande. Förmildrande är det också om kvinnan inte kallat på hjälp eller om hon "föranlett eller tillåtit vissa närmanden". Vid synnerligen förmildrande omständigheter föreslås ett lägre minimistraff än de två år som gäller.

Utredningen gick ut på remiss och remissvaren speglade tydligt de olika instansernas strävanden. Advokatsamfundet förordade en så snäv definition av våldtäktsbegreppet som möjligt. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) med Elise Ottesen-Jensen i spetsen motsatte sig kraftigt att man skulle se en tidigare intim relation mellan mannen och kvinnan som en förmildrande omständighet.⁷ Frågan om våldtäkt inom äktenskapet var mycket kontroversiell och ledde till en affekterad debatt i riksdagen. Risken var stor, menade vissa, att kvinnor skulle utnyttja en sådan lag för att av olika skäl skada sin make. Våldtäkt är alltid en allvarlig kränkning av

kvinnan, menade andra, oavsett parternas relation. I första kammaren bifölls förslaget, men med ytterst knapp majoritet. I andra kammaren röstade en överväldigande majoritet mot förslaget. Ett nej behöver inte betyda ett nej, hävdade vissa ledamöter, utan kan lika gärna vara ett utslag av kvinnans sexuella hämningar.⁸

Resonemanget finner vi redan kring sekelskiftet: Ett visst mått av tvång och våld mot kvinnan kan vara acceptabelt, rent av välgörande, i det sexuella samlivet. Då, kring sekelskiftet, hade sexualvetenskapen börjat växa fram. Sexologins nestor var neurologen Richard von Krafft-Ebing. Krafft-Ebing jämförde mannens könsdrift med en naturkraft; får den inte utlopp normal väg kan den anta perversa uttryck. Mannen är därför "exponerad för faran att överträda lagens och moralens gränser".⁹ En annan mycket tongivande sexualforskare kring sekelskiftet var Havelock Ellis. Ellis menade att båda könen har lika stark drift, men kvinnans är slumrande och dold för henne själv. Hon har av naturen en blyghet som gör att hon är avvisande till samlag trots att hon innerst inne vill. Hon säger nej men menar ja, och detta verkar sexuellt stimulerande på män. Det är precis som i djurvärlden, menar Ellis och talar om hannens jakt på honan. Mannens uppgift är att övervinna kvinnans motstånd, och ett visst mått av våld och tvång kan då vara nödvändigt. Det hör till det sexuella spelet och är både nödvändigt och önskvärt. Det är en fråga om över- och underordning, som en del av sexualitetens innersta väsen.¹⁰ Krafft-Ebings och Ellis teorier om manlig och kvinnlig sexualitet hade stort inflytande på så väl sexualvetenskap som sexualdebatt under mycket lång tid. I de uppfattningar som kom till uttryck i remissomgången och riksdagsdebatten kring 1953 års betänkande är detta inflytande tydligt.

När den nya lagen gick igenom såg den dock i stort sett ut som utredarna föreslagit. Våldtäkt fördes till kapitlet om sedlighetsbrott och straffskalorna ändrades. På en punkt valde man en hårdare väg än utredningen. Medan utredarna ansåg att åtal skulle kunna väckas för våldtäkt inom äktenskapet endast om det kunde anses påkallat ut allmän synpunkt gjorde den nya lagen ingen principiell skillnad mellan våldtäkt inom och utanför äktenskap. Dock kunde en nära relation mellan offer och förövare fortfarande ses som en förmildrande omständighet. Istället för "våldtäkt" kunde brottet då ses som "våldförande", vilket gav ett betydligt lägre straff.¹¹ I praktiken var det därför nära nog omöjligt att fälla en man för att han våldtagit sin hustru.

I sin studie av rättsapparatusens hantering av våldtäktsbrott i slutet på 1940-talet finner etnologen Simon Ekström att det avgörande för om det blev en fällande dom eller inte var hur rätten uppfattade den man och den kvinna som uppträdde inför rätten som svarande och käre. För att en man i praktiken skulle fällas för våldtäkt krävdes att rätten uppfattade honom som *straffvärd*, vilket i praktiken innebar att man såg honom som en sannolik förövare. Mannen måste därför under rättsgången visa att han inte var en straffvärd förövare genom att inte låta sig sammanbindas med sådant som enligt stereotypa föreställningar hörde förövare till. Kvinnan å sin sida måste kvalificera sig som skyddsvärd, det vill säga ett sannolikt offer, genom att

uppvisa en sådan identitet inför rättens ögon. Mannens straffvärde var främst kopplat till hans manliga identitet och sociala status, menar Ekström, medan kvinnans skyddsvärde hängde samman med hennes ärbardhet och sexuella tillgänglighet. Olika aspekter av mannens och kvinnans genusidentitet betonades således; mannens sociala status var i fokus, medan kvinnans identitet tolkades i termer av ärbardhet och sexuell status. Det var av förklarliga skäl betydligt svårare att kvalificera sig som ett oskuldfullt offer än att skilja sig från stereotypen för en våldtäktsman. Straffvärdet och skyddsvärdet bedömdes efter en glidande skala; kvinnan framstod som mer eller mindre skyddsvärd, mannen som mer eller mindre straffvärd. Avgörande tycktes vara hur dessa värden förhöll sig i relation till varandra. Ju lägre skyddsvärde kvinnan ansågs ha, desto lägre straffvärde tilldelades mannen. Kvinnans skyddsvärde var i realiteten den måttstock efter vilken mannens straffvärde mättes. Mannens berättelser var därför fyllda av påståenden och insinuationer om kvinnans dåliga moral och sexuella erfarenheter. Man kan säga att under rättsprocessen bytte kvinnan och mannen positioner – hon var kändande men måste bevisa sin oskuld; han var svarande men den som anklagade sin motpart. Faktum är att rättens huvudsakliga intresse efterhand kom att riktas mot kvinnans agerande, inte mannens. Mot offret, inte förövaren. Så är många gånger fortfarande fallet, vilket vi strax ska se.

Sexologi ur ett zoologiskt perspektiv

Under perioden 1950–1980 präglades sexualvetenskapen av ett zoologiskt perspektiv. Banbrytande var de så kallade Kinsey-rapporterna.¹³ Huvudförfattare var den amerikanske forskaren Alfred C. Kinsey, som var professor i zoologi och hade blivit känd för sin forskning om variabiliteten hos olika insektsarter. Av en slump hade Kinsey börjat ägna sig åt forskning kring människans könsliv och 1947 grundade han Institute for Sex Research. Kinsey var van att arbeta med stora statistiska material, och rapporterna byggde på en mängd observationer i institutets laboratorium samt intervjuer med 12 000 amerikanska kvinnor och män. Målet var att en gång för alla kartlägga det mänskliga könslivet – med kvantifierbara data, helt utan moraliska värderingar och känslomässiga hinder. Till det kvantifierbara hörde orgasmerna, som därför kom att utgöra stommen i undersökningen.

Det visade sig att det mänskliga könslivet var betydligt mer varierat än vad man hade trott. Det som är statistiskt vanligt kan inte betraktas som abnormt eller perverst, menar Kinsey, utan det som "normala" människor gör är helt enkelt normalt. Den amerikanska lagstiftningen bygger dock, hävdar Kinsey, på en ovetenskaplig och förlegad bild av det mänskliga könslivet, vilket får till följd att människorna inte kan följa lagen. Undersökningen visade att hela 95 procent av amerikanska män någon gång hade brutit mot dåtidens sexuallagstiftning. Det var därför nödvändigt med en avsevärd liberalisering; sexualiteten måste släppas fri. Att den ena individens frihet kan inskränka på den andras var inget som Kinsey tog med i beräkningen. Kinseys metoder har blivit starkt kritiserade, och det finns skäl till det.

I materialet ingår bland annat observationer av 317 barn från 2 månader till 15 års ålder, som masturberade – eller masturberades – för att man skulle kunna studera orgasmer hos barn. Vissa barn användes som experimentpersoner i årtal.¹⁴ Dessutom tonar Kinsey ner sexuella övergrepp och menar att sexuella relationer mellan barn och vuxna inte alls är skadligt. De psykiska men som barnen kan få beror helt på omgivningens hysteriska reaktioner. Våldtäkt diskuterar Kinsey överhuvudtaget inte, och frågan är varför. Menar han att våldtäkt inte är ett problem? Anser han att det är så ovanligt att det inte förtjänar någon uppmärksamhet? Ser han det som en av många varianter av normalt sexualbeteende?

En av de organisationer som sponsrade Kinseys forskning var The Committee for Research in Problems of Sex, som bland annat höll forskarkonferenser i början av 1960-talet. Utvalda konferensbidrag publicerades 1965 i *Sex and Behavior*, och här är det zoologiska perspektivet tydligt. De allra flesta texterna handlar om djur, men syftet är att med ett mångvetenskapligt perspektiv öka kunskapen om det sexuella beteendet hos människan. Flera texter tar upp den aggressivitet som särskilt återfinns hos hannar. Den kände etologen Nikolaas Tinberger skriver:

Hos de flesta arter är hannen den som mest sannolikt visar aggression såväl i mötet mellan hannar som i mötet mellan hane och hona. Honan är istället den som mest sannolikt visar flykttendenser. Det kan mycket väl vara så att de aggressiva elementen i hannens frieri är positivt förstärkta eftersom honor föredrar de hannar som visar en hög nivå av aggressivt beteende.¹⁵

Alla var inte av samma uppfattning. Psykologen Robert R. Sears menade att förklaringen till att aggressivitet är vanligare hos män än hos kvinnor inte är biologisk utan social. Män förväntas vara dominanta och aktiva, kvinnor passiva och underordnade.¹⁶ Men det var inte denna ståndpunkt som kom att dominera tidens sexualvetenskap.

Sexualliberalism

I Sverige var Kinseys inflytande mycket stort under flera decennier, och i RFSU:s tidskrift *Ottar* framhölls att rapporterna borde vara vägledande för en liberalisering av både lagstiftning och moral. För det tidiga 1960-talets unga sexliberaler blev Kinsey en förgrundsgestalt. En av de mest tongivande var läkaren och debattören Lars Ullerstam. Med stöd av Kinsey fastslår Ullerstam i *De sexuella minoriteterna* (1964) att mycket av det som ofta kallas "sexuella perversioner" i själva verket är normala fenomen och att de därför måste accepteras i samhället. Hit räknar han även sexualitet mellan barn och vuxna. Däremot tar han starkt avstånd från sexuell våld, även om han liksom Kinsey bedömer att detta är ovanligt. Det finns två typer av våldtäkt, menar han, dels när kvinnan inte vill ha samlag men mannen struntar i det, dels när våldet i sig är en källa till njutning. Båda former är oacceptabla. Våldtäkt

är dock inte biologiskt betingat, menar Ullerstam, utan till stor del en produkt av den repressiva syn på sexualitet som präglar vår kultur. Den felaktiga föreställningen att mannens sexualitet av naturen är aggressiv medan kvinnans är underkastande får till följd att vålds- och tvångsinslag accepteras som en del av en normal heterosexualitet. I grunden är män och kvinnor dock lika, fastslår han och propagerar för jämlikhet mellan könen. Samtidigt är det manliga perspektivet ändå tydligt hos Ullerstam, inte minst när han anser att kvinnor utnyttjar situationen:

Raffinemanget att bli tagna med våld, som många kvinnor kostar på sig, försätter mannen i ett svårt dilemma. Man fordrar att han skall vara en god observatör samtidigt som han är upphetsad. Många kvinnor roar sig med att gå igenom samtiliga preludier till könsakten med mannen men säger sedan oförmodat stopp. I detta läge begär man av mannen att han skall kunna skilja ett verkligt motstånd från ett låtsat. Detta problem kommer att skärpas när lagen om våldtäkt i äktenskapet träder i kraft nästa år.¹⁷

Idén om den fria sexualiteten kom också till uttryck på filmduken. Stor uppmärksamhet i Sverige fick regissören Vilgot Sjöman, som 1964 med filmatiseringen av Lars Görlings roman *491* sprängde gränserna för vad som tidigare kunnat visas på film. *491* handlar om ett ungdomsgång i samhällets sociala utkant och skildrar sexualitet på ett närgånget, öppet och för tiden chockerande sätt. I flera avsnitt beskrivs eller antyds sexuellt tvång mot både män och kvinnor, till exempel då den kvinnliga huvudpersonen Stella tvingas till sex med en schäferhund. Filmen *491* fick visas på svenska biografier först när flera vågade scener klippts bort. Sjöman fortsatte i samma spår med *Jag är nyfiken gul* (1967) och *Jag är nyfiken blå* (1968), som båda innehåller närgångna sexscener. Debattens vågor gick höga; vad kunde egentligen skildras i text och bild? Regleringen i lagen var otydlig. Förbudet i lag var det som kunde anses "sårande av tukt och sedlighet", men gränsen för det otillåtna var otydlig och varje fall skulle bedömas för sig.

Många debattartiklar och debattböcker rörde pornografi och huruvida den skulle släppas fri eller inte. Samtidigt blev pornografin allt vanligare och allt mer vågad – tidelag, sex med minderåriga, våldtäkter och sadomasochism – inget tycktes längre vara tabu. Stora upplagor såldes av antologiserien *Kärlek*, med pornografiska noveller av erkända författare.¹⁸ På porrklubbarna visades det mesta live. Till slut hade censurans vallar sprängts och år 1971 släpptes pornografin fri. Lagen mot "sårande av tukt och sedlighet" slopades och det blev lagligt att köpa, sälja och inneha alla typer av pornografi, även barn-, djur- och våldsporr. Tre år senare kom lagen om fri abort och p-pillren, som introducerats redan 1964, blev en självklarhet för varje kvinna som inte ville bli gravid. Det blev allt vanligare att leva tillsammans utan att vara gifta och föräktenskapliga förbindelser blev snarare norm än normbrott. Man talade om "den sexuella revolutionen". Vad denna innebar för kvinnor är omdisku-

terat. Vissa pekar på att sexuell utlevelse inte längre var en manlig rättighet, medan andra menar att rätten till njutning i praktiken innebar ett krav på att "ställa upp".¹⁹

Den nya kvinnorörelsen

I början av 1970-talet formerades en ny feministisk kvinnorörelse, nära knuten till universitetsvärlden och baserad på den kvinnoforskning som hade börjat växa fram. Rörelsen började i USA men spreds snabbt över västvärlden och i Sverige bildades 1970 "Grupp 8". I centrum för den nya kvinnorörelsen stod frågor kring kön, makt och sexualitet, såsom abort, pornografi och sexualiserat våld. Den sexualitet som sexologerna beskriver är i grunden manlig till sin karaktär, hävdade feministerna, och bygger på kvinnors underordning och mäns makt. Sexualiteten har därmed en politisk dimension. Radikalfeminister som Shulamith Firestone och Kate Millett menade att heterosexualiteten är genomsyrad av patriarkala maktstrukturer. Den utgör i själva verket grunden för kvinnoförtrycket, tydligast uttryckt i våldtäkt.²⁰ Maktförhållandet mellan könen är ingjutet i heterosexualiteten, menade de, och gränsen mellan accepterade sexuella beteenden och våldtäkter är flytande. Feministernas uppmärksamhet riktades nu mot våldtäkt. Våldtäkt är ett gigantiskt problem, menade man. Undersökningar visade att nästan hälften av alla amerikanska män någon gång hade tilltvingat sig sex av kvinnor, men i de flesta fall utan att de hade uppfattat detta som våldtäkt. Våldtäktsbegreppet måste alltså vidgas. Nya begrepp, som "date rape" och "marital rape" utmanade den traditionella bilden av såväl våldtäkt som sexuella normer. Det sexualiserade våldets teori är pornografi, menade radikalfeministerna, och våldtäkt är dess praktik. Pornografi är kvinnoförnedrande och uppmuntrar dessutom män att använda våld och måste därför förbjudas.²¹

Polariserad debatt och gränsöverskridande sexologi – perioden 1975–2000

Vid mitten av sjuttioalet publicerades Susan Brownmillers bok *Våldtäkt*, som väckte stor uppmärksamhet också utanför kvinnorörelsen.²² Brownmiller menar att våldtäkt i grunden handlar om maktutövande, inte sexualitet. Det är inte bara en makthandling mot en enskild kvinna, utan också mot kvinnor som grupp. Brownmiller framhåller att det inte bara är "onda" män som våldtar och ger flera samtida exempel på män med hög status inom vänstern som betraktar våldtäkt som en användbar politisk handling.²³ Risken att bli våldtagen och förövarens chanser att gå fri fungerar som ett effektivt medel för kvinnlig underordning.²⁴ Våld är en del av den kollektiva manskulturen, menar Brownmiller, och kvinnors underordning blir helt enkelt en överlevnadsstrategi. Brownmiller ansluter sig till den sociologiska kriminologin, enligt vilken sociala förhållanden skapar brott. Unga mäns identitet och grupptillhörighet är beroende av den status som erövrats

med beteenden som betraktas som särskilt manliga. Vilka dessa beteenden är varierar mellan olika sociala grupper. Underklassens ynglingar kan inte hävda sin manlighet genom sportbilar, dyra kläder eller "klättringar uppför Mount Everest".²⁵ Däremot kan de visa sin manlighet genom att med våld och tvång utnyttja en kvinnas kropp.

Brownmiller framhåller att våldtäktsmännen inte skiljer sig från "vanliga" män. Genom att utmåla sexualförbrytare som perversa går andra män fria från misstankar, vilket får ödesdigra konsekvenser både för enskilda kvinnor och för rättsprocessen. Det är omöjligt att på förhand veta vem som våldtar och vem som inte gör det. Inte heller är det en särskild sorts kvinnor som blir våldtagna. Alla män är i själva verket möjliga sexualförbrytare, hävdar Brownmiller, och alla kvinnor möjliga offer. Detta var ett ytterst provocerande uttalande, som utmanade hela den dominerande manlighetskulturen. Ståndpunkten blev grundläggande för radikalfeministiska delar av kvinnorörelsen under 1980- och 1990-talen och väckte upprörda känslor även i Sverige. Insikten om att våldsutsatta kvinnor inte hade någonstans att vända sig gjorde att de första kvinnojourerna startade 1978, och rörelsen växte sig stark under 1980-talet.²⁶

Sexologi med feministiska förtecken

År 1976 kom *Hiterapporten*. Författare var den amerikanska feministen och sexologen Shere Hite. Liksom radikalfeministerna med Susan Brownmiller i spetsen riktade Hite skarp kritik mot den samtida bilden av sexualitet som i grunden bygger på en manlig norm. Föreställningen om den okontrollerbara manliga sexualdriften är felaktig, menar Hite. Den får män att tro att de har rätt att tilltvinga sig samlag och kvinnor att tro att de måste gå med på mäns sexuella krav.

Hite ställde sig också mycket kritisk till den så kallade sexuella revolutionen, som hon menade skett helt på männens villkor. Drömmen om "den fria sexualiteten" fungerar i realiteten som ett krav på kvinnor att ställa sina kroppar till männens förfogande. I *Hiterapporten om män* (1981) visar Hite att många män sammanbinder manlighet med heterosexuellt samlag, dominans, ägande och makt. De flesta män har förvisso aldrig våldtagit, men det har däremot hänt att de har haft lust att göra det då de förvägrats samlag. En vanlig föreställning bland de män Hite intervjuat är att våldtäkt kan vara berättigat, till exempel om kvinnan genom sitt beteende förespeglar mannen sexuellt umgänge men drar sig ur i sista stund. Vanligt var också att inte uppfatta en kvinnas "nej" som ett nekande, utan snarare som en del av det sexuella spelet. Uppfattningen är densamma som vi mötte hos Havelock Ellis, vid sekelskiftet. Många män i Hites intervjumaterial ser våldtäkt som en manifestation av styrka och manlighet. Hos dem som hade våldtagit var ofta makten och dominansen viktigare än sexualiteten. Att män fostras till att kräva – och tilltvinga sig – samlag är uppenbart, menar Hite. Kvinnor fostras till att underordna sig mäns sexuella krav – till att bli våldtagna – och bär därför också del i det sexualiserade

våldet. Shere Hites kritiska granskning av sexologins bild av det mänskliga könslivet gav ett stöd för den radikalfeministiska analysen av sexualitet, makt och kön.

Utredningar och lagändring

År 1971 tillsattes ännu en utredning för att undersöka behovet av en lagändring när det gällde sexualbrott. Sexualbrottsutredningens betänkande kom 1976 och präglades av en strävan efter "viss mildring i synen på sexuella övergrepp".²⁷ Våldtäkt är ett relativt ovanligt brott, menar utredarna, men ändå betydelsefullt eftersom det innebär en svår kränkning. Att som i 1962 års lag kräva penetrerande samlag för att det ska gå att tala om våldtäkt är orimligt. Kränkningen kan vara väl så allvarlig vid andra övergrepp, som till exempel oralt samlag, och det är övergreppet i sig som ska vara i centrum. Övergreppen bör delas in i tre svårighetsgrader och rubriceringen våldtäkt bör reserveras för riktigt grava övergrepp. Varje fall måste bedömas för sig och när det gäller de mindre allvarliga övergreppen bör kvinnans beteende få betydelse för bedömningen. Än en gång möter vi samma föreställning som hos Havelock Ellis, att det finns en gråzon mellan erotiskt närmande och tvång/våld.

Utredningen väckte kritik från flera håll. Brottsförebyggande rådet och RFSU riktade stark kritik mot att utredarna tycktes kunna acceptera ett visst mått av tvång och våld. Mest kritisk var kvinnorörelsen, som uppfattade utredningen som rent misogyn. 13 kvinnoorganisationer enades om en gemensam protest mot att kvinnors beteende skulle ges rättslig betydelse, och man krävde en ny utredning. Året därpå tillsattes Sexualbrottskommittén, och på dess uppdrag genomfördes två vetenskapliga utredningar som skulle ligga till grund för arbetet. Utredningarna fick stor betydelse för Sexualbrottskommittén, och det betänkande som kom 1982 såg helt annorlunda ut än det tidigare. Man ville skärpa lagen istället för att mildra den. Resonemangen om kvinnans beteende var borta, det avgörande skulle vara huruvida mannen inte accepterar kvinnans nej. Men – man öppnade för möjligheten att omständigheterna runt brottet och mannens sinnestillstånd vid brottstillfället skulle kunna ge ett lägre straff.

Den nya lagen (1984) blev en kompromiss mellan de båda utredningsförslagen.²⁸ Den största förändringen var det vidgade våldtäktsbegreppet, som nu inkluderade sexuella övergrepp i en samkönad kontext och alla sexuella övergrepp som är "jämförliga" med samlag. Alla skrivningar om relationen mellan parterna samt om offrets beteende ströks, men man behöll en passus om mindre allvarliga våldtäkter med lägre straffsats. Begreppet "frihetskränkande otukt" ändrades till "sexuellt tvång" och "sexuellt utnyttjande" beroende på svårighetsgrad. Begreppet "grov våldtäkt" infördes och gavs en särskild straffskala. 1984 sänktes maximistraffet för våldtäkt från tio till sex år.

Sexuella övergrepp på agendan

Sommaren 1981 publicerades i svenska medier amerikanska larmrapporter om incest och andra sexuella övergrepp mot barn. Enligt uppgifter hade hela 10 till 25 procent av alla vuxna kvinnor blivit sexuellt utnyttjade som barn. En i det närmaste kampanjartad medial uppmärksamhet riktades mot dessa brott och en affekterad debatt satte igång. Antalet anmälda fall flerdubblades på kort tid. Den amerikanske psykologen Roland Summit beskrev ett syndrom, med tecken och symtom, som kunde användas för att för att upptäcka övergrepp. Teorin mötte kritik från Summits kollegor, men fick efter hand ändå ett avsevärt inflytande. Även i Sverige kom teorierna att få stort genomslag och Socialstyrelsen gick 1993 ut med Summits råd om hur man kunde se om ett barn blivit utsatt.²⁹

Frågan om sexuella övergrepp fick allt större medial uppmärksamhet och på 1990-talet präglades debatten av polarisering och öppen konfrontation.³⁰ Allt fler rättsfall kom att handla om övergrepp som ägt rum många år innan anmälan gjorts. Unga kvinnor och ibland unga män vittnade om de övergrepp som de erinrat sig, ofta i samband med psykoterapi. Inte sällan ledde sådana anklagelser till fällande dom, i vissa fall enbart på basis av de anklagandes retrospektiva uppgifter. Stark kritik riktades mot tillförlitligheten i dessa återerinringar, såväl i Sverige som internationellt.³¹ Fokus för debatten var frågan om falska anklagelser och risken för justitiemord. I skottgluggen fanns psykologer och terapeuter som hade varit länkar mellan barnen och rättsväsendet. Vissa menade att berättelser om övergrepp hade inplanterats i barnens medvetande av oseriösa terapeuter. Andra hävdade att de terapeutiska metoderna gjorde det möjligt för barnen att minnas och berätta om det som varit traumatiskt.

Under samma period skedde också en markant ökning av anmälda våldtäkter och allt fler sexualbrottsmål överklagades till hovrätterna, där de flesta gällde övergrepp mot vuxna kvinnor. Flera våldtäktsmål uppmärksammades särskilt i pressen. Kändisadvokater uttryckte sin skepsis i media och menade att ett nej från kvinnans sida inte alltid kan tas bokstavligt utan lika väl kan vara en del av det erotiska spelet. Många – sannolikt de allra flesta – är inget annat än falska anklagelser. Advokaten Leif Silbersky hade tidigare uttryckt kritik mot den nya synen på våldtäkt. I sin självbiografi skrev han:

Det sägs ju att ett kriterium på en gentleman är att han alltid respekterar vad en annan säger. Ett ja är ett absolut ja och ett nej ett absolut nej. Men i sexual-avseende är den normalt funtade mannen ingen gentleman. Han accepterar inte ett nej – och de flesta flickor vill inte heller att han gör det. Om han omedelbart lydde ett nej – hur många samlag skulle det då bli i Sverige? Sannerligen inte många och det skulle vara till stor missräkning för båda parter.³²

Fallet Billy Butt

Ett uppmärksammat fall är den kände skivproducenten Billy Butt som 1993 dömdes mot sitt nekande för våldtäkt mot nio unga kvinnor. Advokat Kerstin Sandels-Sjöström kommenterade målet i tv och gav då luft åt den seglivade uppfattningen att ett nej inte alltid behöver betyda ett nej. Alla vet att det kan vara en del av det erotiska spelet, menade hon, och det är just detta som Butt råkat ut för. Sedan 1994 har Billy Butt ansökt om resning vid nio tillfällen, men samtliga ansökningar har avslagits.³³ Media har hela tiden bevakat fallet, och Butt har på olika sätt fått utrymme för sin version av vad som hänt. Ett av de forum som Butt regelbundet använt är *Sourze*, en webbtidning som helt bygger på läsarnas texter. Här kan Butt fritt uttrycka sina åsikter om samhällets enligt honom förvridna syn på sexualitet och våldtäkt. "Riktiga" feminister hyser han den största respekt för, menar han, men han har inget till övers för de "halvkokta" feminister som försöker få kvinnor att tro att de blivit våldtagna när de i själva verket bara blivit övertalade:

*Och nu kommer min poäng i det hela. Många feministiskribenter har fört en debatt om att en kvinnas "nej" alltid är ett "nej". Men herregud tjejer hur många gånger har ni varit hos en kille, sagt nej och ändrat er efter att ni druckit lite vin, lyssnat på lite musik, blivit förförd eller övertalad? Har ni aldrig ändrat er när man låg på sängen eller soffan? Nittionio procent av svenska tjejer skulle aldrig drömma om att anmäla en kille under sådana omständigheter, men det finns en procent som gör det och det är en procent för mycket!*³⁴

Debatten kring fallet Billy Butt rymmer flera intressanta aspekter. Uppfattningen att ett nej inte alltid är ett nej fann vi redan hos sekelskiftets manliga sexologer, främst Havelock Ellis som menade att ett visst motstånd från kvinnans sida är en naturlig del av det sexuella spelet.

Det är samma resonemang som vi fann hos Leif Silbersky år 1974. Denna seglivade föreställning utgör i själva verket grunden för försvaret av Billy Butt som själv talar om "det vardagliga sexuella samspelet mellan män och kvinnor i det moderna samhället".³⁵ Av offren målas upp en bild av unga kvinnor som använder sin kropp för att nå sitt mål, men som hämnas genom att anmäla för våldtäkt när de misslyckas. Männerna framställs som de verkliga offren. Flera av Butts kollegor uppträder till hans försvar och vittnar om att han är en bra person och därför inte kan vara en våldtäktsman. Skivproducenten Bert Karlsson skriver i *Dagens Nyheter*:

*Jag har känt Billy Butt sedan mitten av 70-talet. Det är en hygglig person med stor empati för sina medmänniskor. Även om man kan ifrågasätta en del av hans metoder är han ändå en driftig typ. Någon våldtäktsman är han definitivt inte.*³⁶

Enligt Karlsson kan alltså inte en våldtäktsman vara "hygglig person" som har "stor empati för sina medmänniskor". Resonemanget bygger på en stereotyp föreställning om våldtäktsmannen som har sina rötter i 1800-talet, då bilden av den missanpassade, asociala, sexuellt frustrerade, obildade och brutala våldtäktsmannen tecknades i den tidiga tyska rättspsykiatrin. Denna föreställning är minst lika seglivad som Ellis teorier om den flytande gränsen mellan kärlek och våld. Den stereotypa bilden av våldtäktsmannen återfinns också i vissa av de rättsliga argument som framläggs mot Billy Butt. I tingsrättens dom diskuteras hans utseende:

Hans särpräglade utseende är inte precis ägnat åt att väcka sinnesro hos en ensam, ung, säkerligen ganska oerfaren flicka hemma hos honom.

I domen kommenterar Svea hovrätt Butts ålder:

[...] även om flickornas kontakter varit föranledda av hans yrkesverksamhet och av deras förhoppningar om att genom honom få arbete i musik- eller reklam-sammanhang, så framstår tanken att en ung flicka frivilligt skulle vilja inlåta sig i ett tillfälligt förhållande med en så avsevärt äldre, i det närmaste obekant man inte som näraliggande.

Man tycks alltså mena att Butts ålder och utseende tyder på att det varit fråga om våldtäkt. Är det så att Butts person överensstämmer med gängse föreställningar om våldtäktsmannen, vilket gör att han uppfattas som straffvärd och därigenom löper större risk att fällas? Har detta betydelse? Innebär i så fall detta att en ung och "vacker" man har lättare att komma undan med våldtäkt? Möjligen är det så. Det finns också en etnisk aspekt värd att notera; Butt är inte etniskt svensk utan född i Kenya med indiska rötter. Det är inte osannolikt att också detta har haft inverkan på rättens bedömning.

Gränsöverskridande sexologi

Under 1900-talets senare del kännetecknades sexualvetenskapen av en utmanande men också trevande hållning. Gränsen för normalitet förtydligades och vidgades. Det mesta är normalt i den meningen att det förekommer som tendenser hos normala människor, menade sexologerna. Detta innebär dock inte att allt kan accepteras. Som fantasi är våldtäkt normalt, men som handling oacceptabelt. Detsamma gäller sex med barn. Endast frivilliga handlingar mellan jämbördiga människor kan accepteras. Definitionen av sexuella övergrepp blev därmed skarpare. Samtidigt accepterades våld och aggressivitet som en del av ett hämningsfritt, lekfullt och varierat sexliv. I den sexuella leken kan den inneboende aggressiviteten kanaliseras utan att någon kommer till skada. Den som verkligen vill ha ett fullödigt sexliv måste våga utmana tabun och överskrida gränser. I *Kärlekens nöjen* beskri-

ver den amerikanske läkaren och sexologen Alex Comfort "bondage" och piskning som berikande för kärlekslivet.³⁷ Comfort hänvisar intressant nog till sekelskiftessexologen Havelock Ellis, som ju hävdade att tvång förstärker den sexuella upplevelsen.³⁸ Det får dock aldrig gå till överdrift, poängterar Comfort. Verkliga övergrepp kan aldrig accepteras.³⁹ Manlig styrka är upphetsande för kvinnor, men det kvinnor önskar är en blandning av ömhet och styrka i ett jämlikt förhållande.⁴⁰ Comfort talar om "mäns våldtäktsinstinkter" och om kvinnor som "njuter av hjälplösheten".⁴¹ Att leva ut dominans och underkastelse i sexuallivet minskar risken för våld i verkliga livet, menar Comfort. Icke utlevda önskingar och fantasier kan leda till övergrepp:

*En del kvinnor som omedvetet önskar våld retar sina försagda män tills de lyckas provocera fram det, utan att egentligen förstå varför.*⁴²

Uppfattningen att kvinnor till viss del själva driver fram våld finner alltså visst stöd hos sexologen Alex Comfort. Hans böcker om kärlekens nöjen blev mycket populära också i Sverige och utkom i flera svenska upplagor under ett tjugotal år, den senaste 1994.

En likartad syn på det sexuella samlivet finner vi i den populära bilderboken *Så vill jag älska* (1992).⁴³ Författare är den brittiska journalisten och sexrådgivaren Anne Hooper, som sedan 1970-talet har publicerat mer än 40 skrifter om sexterapi och sexuell njutning. *Så vill jag älska* har sålt i över en miljon exemplar över hela världen och hennes *Pocket Kama Sutra* är den bäst säljande boken om sex och samlevnad i Storbritannien. Även i Sverige har hennes böcker varit mycket populära, och *Så vill jag älska* översattes omedelbart till svenska. Anne Hooper är fortfarande en sexualrådgivare på modet och så sent som 2005 publicerades flera av hennes böcker i svensk översättning. Hooper har särskilt intresserat sig för kvinnors sexuella njutning. Liksom Comfort ser hon våld och aggressivitet som en naturlig del av mänskligt könsliv och berikande för sexlivet. Hennes bild av de aggressiva sexlekarna är dock mer könsneutral än Comforts och i *Så vill jag älska* förekommer både män och kvinnor som såväl dominanta som underkastande. I Comforts och Hoopers böcker ges detaljerade beskrivningar av sexuella lekar med rep, piskor och kedjor. Läsaren får lära sig att dominera, binda, slå, skrämja och disciplinera. Men, säger Alex Comfort, "en lek är en lek".⁴⁴

Våldtäkt med nya förtecken

I media möter vi under 1990-talet allt oftare uppgifter om råa gruppvåldtäkter. Hade denna typ av brott ökat i antal? De flesta är eniga om att antalet polisanmälda gruppvåldtäkter verkligen hade ökat, men det råder oenighet om hur stor ökningen var. Kriminologen Toni Demitz-Helin konstaterar att antalet gruppvåldtäkter fyrdubblades i Sverige under andra hälften av 1990-talet.⁴⁵ Denna bedömning delas

inte av Brå. Antalet anmälda gruppvåldtäkter har, menar Brå, ökat något under denna period men inte alls i den omfattning som Demitz-Helin hävdar. Som helhet hade det dessutom skett en minskning under 1990-talet.⁴⁶ Skillnaderna i slutsatserna kan bero på att Demitz-Helin utgår från fritexten i anmälningarna medan Brå baserar sin slutsats på de polisanmälningar där mer än en person befunnits skäligen misstänkt. Grova brott får vanligen stor uppmärksamhet i media, och när media rapporterar om flera likartade brott kan det verka som om det skett en snabb ökning utan att så är fallet. Klart är emellertid att gruppvåldtäkter var på medias agenda.

Ytterligare en aspekt som tas upp i den mediala debatten under 1990-talet och framåt är våldtäktsmännens etnicitet/ursprung.⁴⁷ Om våldtäktsmannen har utländsk bakgrund anges detta särskilt i domen. Den icke-svenska bakgrunden är hela tiden närvarande i resonemang och överväganden. Man talar om kulturkrock, negativ kvinnosyn och svårigheter att kommunicera på svenska. Dessutom kan det vara så att man är mindre benägen att tro på männens version av händelseförloppet än när det handlar om infödda svenskar.⁴⁸ Statistiken visar att första generationens invandrare var överrepresenterade i brottsregistret, i synnerhet när det gäller våldtäkt. Under perioden 1977–1988 var andelen utländska förövare 26–41 procent, vilket ska jämföras med att 11 procent av Sveriges befolkning var invandrare. När det gäller gruppvåldtäkter var under 1990-talet 32 procent av de misstänkta gärningsmännen födda i utlandet men folkbokförda i Sverige.⁴⁹ Dessa siffror blev givetvis ett läckert bete för rasistiska grupper, som i sin främlingsfientliga agitation i detalj rapporterade om våldtäkter och andra sexualbrott som begåtts av invandrare. De främlingsfientliga angreppen har utan tvekan underblåsts av media, som ofta har påpekat en föröwares utländska bakgrund.

Hur kan då denna statistiska överrepresentation förstås? Från myndigheternas sida har man försökt att förklara detta med aspekter som exempelvis "frustration", "upplevd diskriminering", "kulturskillnader" och "upplevelser i ursprungslandet". Våldtäkten kan framställas av media som en nästan logisk följd av den anklagades utländska bakgrund. Man har också hänvisat till att lagförda brott även av denna typ är överrepresenterade i grupper med låg socioekonomisk status, och att invandrare oftare än svenskar återfinns i dessa grupper. Just detta sista förefaller ha empiriskt stöd, men är förklaringen så enkel? Debattens vågor gick höga och i *Aftonbladet* skrev journalisten och författaren Maria-Pia Boëthius:

Det har antytts att våldtäkten i Rissne har med kultur att göra. Visst har den det. Men det är inte fråga om någon speciell "invandrarkultur". Det är fråga om en global manlig kultur som överskrider alla nationsgränser och alla folkslag.⁵⁰

Rissnemålet är intressant på flera sätt. Innan det blev känt att gärningsmännen hade invandrabakgrund sökte journalisterna psykologiska förklaringar till våldtäkterna. Bristande empatisk förmåga och dålig självkänsla var orsaker som kom

upp i diskussionen. När det senare stod klart att förövarna hade annan etnisk bakgrund än svensk ändrades problemformuleringarna, visar etnologen Anna Bredström. Skulden lades nu på ”kulturella arv med nedlåtande kvinnosyn och hederstankar”. Den svenska kulturen framställdes i stället som problemets lösning, eller som en journalist uttryckte det: ”Finns det något i den svenska kulturen som skulle kunna verka som ett vaccin mot våldtäkt?” Bredström menar att Sverige målades upp som ett jämställdhetens paradiset i diskussionen om rättsfallet, en bild som framställde merparten av svenska män som immuna (eller vaccinerade?) mot att kunna begå sexualbrott.⁵¹

Nytt millennium – den nya lagstiftningen och verkligheten

År 2005 skärptes sexualbrottslagstiftningen i flera avseenden. För det första ska förövaren dömas för våldtäkt om offret befann sig i ett hjälplöst tillstånd, oavsett orsaken till detta. För det andra ska hänsyn tas till antalet förövare vid bedömning av om våldtäkten är grov. För det tredje ska samlag eller därmed jämförbar sexuell handling med minderårig alltid klassas som våldtäkt.⁵² Kritik mot lagen har kommit från flera håll. Lagen slår mot ungdomars rätt att bestämma om sin sexualitet, menar RFSU. Förbundets undersökning visar att den nya lagen har lett till osäkerhet på landets ungdomsmottagningar om huruvida det är riktigt att skriva ut preventivmedel till minderåriga eller inte, och flickors möjligheter att få p-piller har minskat. Man kräver därför att Socialstyrelsen ska utarbeta tydliga riktlinjer för hur lagen ska tolkas.⁵³ Även representanter för hovrätten har riktat allvarig kritik mot den nya lagen. ”Bland annat tycker jag att lagen tillkom hastigt, i stort sett utan remissförfarande. Man ville tillgodose opinionen med en ny lag”, säger en domare i Göta hovrätt. ”Såvitt jag kan se tar inte lagen bort någonting av bevisvärigheten”, säger en hovrättslagman i Svea hovrätt.⁵⁴ ”Lagen har nu, över två år sedan den infördes, visat sig näst intill verkningslös då Högsta domstolen gång på gång friar från våldtäkt och istället dömer till den mildare graden, sexuellt utnyttjande, på grund av att barnen inte kämpat emot”, skriver Rädda Barnens ungdomsförbund och kräver en revidering samt strängare rättstillämpning.⁵⁵ Kritiska röster har också höjts mot att lagen inte innehåller krav på samtycke från kvinnans sida. Vissa menar att man med ett samtyckeskrav skulle komma åt de fall som enligt dagens lagstiftning inte når fällande domar. Krav på samtycke skulle sätta mer fokus på förövaren när ord står mot ord, eftersom försvarsadvokaten då måste bevisa att kvinnan explicit samtyckte. Andra menar att problemet inte är lagstiftningen utan rättstillämpningen och kompetensen. En samtyckesklausul skulle inte få fler förövare fällda. Det behövs bland annat bättre förundersökningar, samt rättegångar med mer fokus på de åtalade och mindre på offret.⁵⁶

På uppdrag av Miljöpartiet genomförde Madeleine Leijonhufvud, professor emerita i straffrätt, år 2007 en undersökning av rättsläget och behovet av en

förändrad våldtäktslagstiftning. Undersökningen presenterades i *Samtyckesutredningen: Lagskydd för den sexuella integriteten*, och resulterade i ett konkret förslag till skärpt lagstiftning.⁵⁷ Hösten 2007 tillsatte regeringen en utredning som ska utvärdera och följa upp sexualbrottslagen från 2005. Syftet är ”att följa upp och undersöka hur bestämmelserna har fungerat i praktiken och om syftet med reformen har uppnåtts.”⁵⁸ Uppdraget ska redovisas 29 oktober 2010.

Ett uppmärksammat fall

Stor medial uppmärksamhet fick rättegångarna mot den berömde operasångaren Tito Beltran. Den första gällde sexuellt utnyttjande av en sjuårig flicka vid ett flertal tillfällen. Beltran anklagades dessutom för att ha trakasserat flickans pappa, som hade anmält brottet. På grund av bristande bevis frikändes Beltran i tingsrätten.⁵⁹ Det andra målet gällde en våldtäkt; Beltran anklagades för att under en turné ha förgripit sig på en barnflicka till en av artisterna år 1999, alltså åtta år före polis-anmälan. Kvinnan hade låtit bli att anmäla våldtäkten eftersom hon inte skulle orka med den mediala uppmärksamhet som fallet skulle få med så många kända personer inblandade. När Beltran frikändes från barnövergreppet kontaktade flickans pappa Monika Dahlström-Lannes, som sedan många år arbetat med sexuella övergrepp mot barn. Hon hade hört talas om att Beltran gjort sig skyldig till övergrepp på en turné flera år tidigare, kontaktade vittnen och lämnade till sist in en anmälan. Den våldtagna kvinnan valde nu att träda fram. Media rapporterade i detalj om fallet, och i bland annat *Aftonbladet* publicerades ordagrant hela förhöret med den våldtagna kvinnan.⁶⁰ Flera kända personer vittnade för och emot Beltran, vilket givetvis gjorde fallet till en medial godbit. Åklagaren framlade ”en omfattande bevisning” om Beltrons vidlyftiga och gränsöverskridande sexliv, men hovrätten menar att detta saknar betydelse för bedömningen. Betydelse hade däremot av allt att döma det faktum att den våldtagna kvinnan var djupt troende och vid det aktuella tillfället oskuld. Hon framställs som mycket naiv och sexuellt oerfaren, ”en hårt hållen och försiktig flicka” som är rädd att ”bli dömd” av föräldrarna. Beltran fälldes i tingsrätten och dömdes till minimistrafet för våldtäkt, två års fängelse. En särskilt kontroversiell fråga var Dahlström-Lannes inblandning i fallet, eftersom hon kritiserats och beskyllts för att ha orsakat att många oskyldiga män fällts. Tingsrätten menade dock att ”oavsett hennes avsikter, och kontakter med berörda personer, har emellertid inget framkommit som tyder på att hon till exempel förmått målsäganden att göra anmälan eller att hon i övrigt skulle ha inverkat menligt på utredningen”.⁶¹

Båda domarna överklagades, den första av målsägaren och den andra av Beltran själv. Hovrätten fann emellertid Beltran skyldig till sexuellt utnyttjande av minderårig, övergrepp i rättsak samt våldtäkt och han dömdes till 2,5 års fängelse. Inte heller hovrätten ansåg att Dahlström-Lannes på något sätt påverkat bedömningen genom sitt engagemang.⁶² Beltran överklagade till Högsta domstolen, men ansökan

avslags. Hösten 2009 överklagade Beltran till Europadomstolen. Fortsättning följer, med andra ord.

Liksom Billy Butt har Tito Beltran ett icke-svenskt etniskt ursprung. Liksom fallet var med Butt framhålls Beltrans sexuellt vidlyftiga livsstil. Hans sätt att leva får betydelse för bedömningen av hans allmänna karaktär. Bilden av honom överensstämmer, åtminstone till viss del, med stereotypen för en våldtäktsman – driftstyrd, omoralisk och liderlig. Mot Beltran ställs flickans karaktär och livsstil. Hon är djupt troende och har en strikt sexualmoral; hon är oskuldskraftig och sexuellt oerfaren. Sannolikheten att hon frivilligt skulle ha gått med på sexuellt umgänge med Beltran ter sig för rätten mycket osannolik. Med andra ord, hon uppfattas som i alla avseenden skyddsvärd. För att använda etnologen Simon Ekströms ord: han är straffvärd och hon är skyddsvärd – och det blir en fällande dom. Enligt Ekström är mannens straffvärde kopplat till hans manliga identitet och sociala status, medan kvinnans skyddsvärde hänger samman med hennes ärbardhet och sexuella tillgänglighet. I fallen Beltran och Butt var emellertid situationen en annan; här var de anklagade människens sexualvanor och livsstil i fokus. Möjligen har andra aspekter av stereotypen "våldtäktsman" dominerat bilden, till exempel det faktum att de båda är av annan etnisk bakgrund än svensk.

Avslutning

När det mänskliga könslivet blev vetenskap etablerades föreställningen om en manlig sexualitet som måste tillfredsställas och en kvinnlig sexualitet som döljs, väntar och ger. Först med det radikala sextioåret kom bilden att ifrågasättas på allvar och domstolarna blev allt mindre benägna att acceptera "övertalningsvåld" från mannens sida. Den nya sexologin uppfattade män och kvinnor som jämlingar, även i sexuellt avseende. Utgångspunkten var att kvinnor vill ha sex i samma utsträckning och på samma sätt som män. En konsekvens av detta var att det blev allt svårare för kvinnor att inför rätten bevisa sin oskuld, att bevisa att de verkligen inte ville ha sex just denna gång.

Under 1900-talet skedde också en ökad differentiering av sexualbrott mot kvinnor, och hur ett brott kategoriseras är beroende av kvinnans beteende. När kravet på våld minskade blev kvinnans motstånd avgörande och hon måste bevisa för rätten att hon inte givit sitt samtycke. Utrymmet för rättens fria bedömning ökade och det var snarare gestaltningen i rättsalen som avgjorde fallet, inte händelsen i sig. Bedömningen av kvinnans skyddsvärde, granskningen av kvinnans kropp, själ, livsstil och erfarenheter kunde ibland ta formen av ännu ett övergrepp, man brukar ibland tala om "judicial rape". Mannens sexuella erfarenheter och vanor var sällan föremål för samma granskning.

Vi inledde med fallet "Lisa", som blivit utsatt för gruppvåldtäkt. Lisa hade blivit våldtagen av flera män, men brottet betraktades som mindre grovt eftersom hon ansågs vara "lätt på foten". Hur hade fallet bedömts idag? Låt oss titta på ett fall från 2009.⁶³ Det är dagen före skolavslutningen och den 14-åriga "Ida" är på stan

med sina två jämnåriga kamrater. En kille, "Dimitrij", i tjugosåldern kommer fram och pratar. Han verkar trevlig och de beslutar sig för att följa med honom på fest och bestämmer träff framåt kvällen. När Dimitrij dyker upp har han en man med sig. Mannen, låt oss kalla honom för "Erik", är 30 år och flickorna tycker att han är en gubbe. De blir betänksamma, men Dimitrij verkar trevlig och de kan alltid följa med en liten stund. I lägenheten finns ytterligare några män, men någon fest var det inte fråga om. Flickorna bjuds på en drink, och blir omedelbart kraftigt påverkade. Idas nästa minne är att hon dansar med Erik, att han kysser henne och att hon går ifrån honom och sätter sig i en fåtölj. Hennes nästa minne är att hon ligger naken på en säng och att flera av männen har sex med henne – vaginalt och oralt. Hon känner sig drogad – klar i huvudet men kroppen hänger inte med – och orkar bara protestera svagt. När fyra män har förgripit sig på henne lyckas hon ta sig upp. Hon ser den ena väninnan ha sex med en av männen och den andra raglar omkring naken. Ingen lyssnar på henne. Erik drar in henne i duschrummet, tvingar henne till oralsex och våldtar henne därefter vaginalt. När han väl är klar lämnar han henne och hon kan ta sig ut från lägenheten. Svårt chockad träffar hon en kamrat som skjutsar hem henne på cykel. Hon vågar till en början inte berätta för sina föräldrar vad som hänt, och händelsen polisanmäls därför först två dagar senare. Erik åtalas men nekar helt till brott. Allt var frivilligt från flickans sida, hävdar han, och alla tre flickorna var mycket villiga till sex. Det var "en sexfest på allas villkor".⁶⁴

Tingsrätten konstaterar att både Ida och Erik har lämnat detaljerade vittnesmål om vad som hänt den aktuella kvällen. Trovärdigheten i Eriks vittnesmål kommenteras överhuvudtaget inte. Däremot anser man att det finns brister i Idas redogörelse, främst det faktum att hon säger sig ibland ha varit klar i huvudet och ibland så drogad att hon fått minnesluckor. Det finns också detaljer i hennes redogörelse som inte överensstämmer med de andra flickornas vittnesmål, eller som verkar osannolika av ett eller annat skäl. En sådan detalj är att hon inte uppger att Erik lyfte upp henne i duschrummet när de hade samlag mot handfatet, trots att det enligt rätten måste ha gått till på det viset eftersom hon är två decimeter kortare än han. Inte heller Erik har dock sagt något om att han lyft upp henne. Rätten påpekar samtidigt att det finns uppgifter i de andra ungdomarnas vittnesmål som stöder Idas berättelse. En av flickorna har hört henne ropa på hjälp. Kamraten som skjutsade henne hem på sin cykel uppger att hon varit rädd, chockad och drogad, samt att hon berättat att hon blivit våldtagen av flera män. Tingsrättens bedömning är trots detta att åtalet ska ogillas:

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finns det starka skäl som talar för att målsäganden blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp av det slag som hon berättat om. Det förhållandet att det finns tveksamheter kring hennes uppgifter i förening med att den åberopade stödbevisningen är begränsad och svag gör att åtalet och målsägandens skadeståndstalan skall ogillas.

Två omständigheter är särskilt märkliga i rättens bedömning av fallet. Den ena rör flickans tillstånd vid det aktuella tillfället. Allt tyder på att flickan varit så berusad att hon på goda grunder kan sägas ha befunnit sig i "ett hjälplöst tillstånd", och enligt lagen borde då Erik ha fällts för våldtäkt. Detta diskuteras överhuvudtaget inte i domen. Den andra omständigheten rör flickans ålder. Flickorna hade uppgett att de var 16 och 17 år, men var i själva verket minderåriga. Tingsrätten berör dock inte detta med ett enda ord i domen, trots att sexuellt umgänge med en 14-åring enligt lagen ska betraktas som våldtäkt. Att Erik och de andra männen borde ha kontrollerat flickornas ålder tycks inte ha föresvävat rätten.

Samma sommar (2009) då händelserna kring "Ida" och "Erik" utspelade sig, utbröt en häftig debatt i media kring våldtäkt. Bakgrunden var att Högsta domstolen friat två män som i hovrätten dömts för våldtäkt. Budskapet var tydligt: När ord står mot ord räcker det inte med att målsägarens berättelse är mer trovärdig än den åtalades, det krävs klar teknisk bevisning. Man skärper därmed i praktiken beviskraven, vilket sannolikt får som konsekvens att antalet åtal minskar, liksom antalet fällande domar. En av de företrädare för rättsväsendet som kommenterar saken i *Svenska Dagbladet* är Rolf Hillergren, kammaråklagare med mångårig erfarenhet av sexualbrott:

När man säger våldtäkt tänker man mest på riktigt ruggiga våldtäkter. Men tar man en man och en kvinna som känner varandra och kvinnan säger att hon inte har lust i dag, men mannen kör ändå. Visst är det oschysst, men kanske inte värt två års fängelse. Det liknar mest en ordningsföreseelse.⁶⁵

Uttalandet väckte stor uppståndelse och Hillergren blev hårt ansatt i media. I ett försök att klargöra – och möjligen mildra – sitt uttalande publicerade han ett inlägg i *Svenska Dagbladet*. En våldtäkt utan våld är en "språklig anomali", menar han, och "dessutom en gärning som i stort sett är omöjlig att bevisa".

Jag delar uppfattningen att "ett nej är ett nej" som brukar hävdas. Däremot anser jag att man inte ska lagstifta om samtycke, då frågan ändå är central i alla våldtäktsmål. Att inte ha samlag mot någons vilja är en utmärkt umgängesregel som dock passar bättre i etikettböcker än i lagböcker. [...] Jag vågar påstå att min syn på våldtäktsbrottet inte nämnvärt skiljer sig från mina kollegers. I så fall skulle jag inte yttra mig.⁶⁶

Resonemanget är inte bara detsamma som vi mötte hos Leif Silbersky 1974, det överensstämmer också väl med den uppfattning som vi fann hos sexualforskare för 100 år sedan. Men har då inget hänt sedan dess? Jodå. Medan Silberskys ord inte kommenterades nämnvärt av landets jurister, har Hillergrens uttalande väckt starka reaktioner också inom rättsväsendet. Debattens vågor har gått höga.

Madeleine Leijonhufvud kräver att han avskedas från sin tjänst.⁶⁷ Före detta justitieministern Thomas Bodström publicerar tillsammans med sin kollega Claes Borgström, före detta JämO, ett kraftfullt angrepp mot Hillergren i *Svenska Dagbladet*. Hillergrens uttalande, hävdar Borgström och Bodström, vrider klockan flera decennier tillbaka i tiden och utgör ett hot inte bara mot våldtagna kvinnor utan mot hela jämställdhetsarbetet.⁶⁸ Per Nichols, kammarchef vid City åklagarkammare i Stockholm och Hillergrens närmaste chef, menar att Hillergrens uttalande är olämpligt och att förtroendet för Åklagarmyndigheten har skadats. Hillergren kommer inte längre att ha hand om sexualbrottsärenden, utan kommer fram till pensionen att ha andra arbetsuppgifter.⁶⁹

Kvarstår gör ändå frågan om krav på samtycke ska skrivas in i lagen eller ej. Med spänning ser vi fram emot utredningens resultat senhösten 2010. I propositionen som ligger till grund för den nya lagen 2005 skriver man:

Ett sexuellt övergrepp är ett extremt uttryck för bristande respekt för en annan människas självklara rätt till personlig och sexuell integritet och självbestämmande. Att förebygga och bekämpa dessa brott effektivt förutsätter ett väl utvecklat straffrättsligt skydd men också ett väl fungerande rättsväsende och aktörer som har förståelse för och god kunskap i frågor som rör sexualbrott.⁷⁰

Låt oss hoppas att detta äntligen kan bli verklighet.

¹ Hovrätten för Övre Norrland, "Domar i brottmål I, 1967", II B, 42/1967.

² SOU 1953:14, *Förslag till brottsbalk avgivet av Straffrättskommittén*. s. 228–250.

³ Kap. 15

⁴ Kap. 18

⁵ I Strafflagen krävdes tidigare att mannen använt "det absoluta våldet" och att kvinnan gjort "det yttersta motståndet". (SFS 1864:11)

⁶ Att åtal bara ska väckas om det är *påkallat ur allmän synpunkt* innebär att åklagaren ska göra en särskild prövning av om det är lämpligt att väcka åtal för detta brott eller inte. Enligt förarbetena till Brottsbalken ska brottsens art, syftet med straffet och omständigheterna vid det aktuella brottet beaktas, liksom sociala hänsyn, till exempel ifråga om målsägarens situation.

⁷ Prop. 1962:10, *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till brottsbalk*.

⁸ *Första kammarens protokoll 1962*, nr. 33, samt *Första kammarens protokoll 1962*, nr. 32.

⁹ Författarens översättning. Citatet i original: "exposed to the danger of overstepping the limits set by the law and morality". von Krafft Ebing, Richard (1886/1965) *Psychopathia Sexualis*. New York: Stein and Day.

¹⁰ Se till exempel Ellis, Havelock (1894) *Man and Woman: A Study of Secondary and Tertiary Sexual Characters*. London: Heineman.

¹¹ SFS 1962:700, Brottsbalken, kap. 6.

¹² Ekström, Simon (2002) *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparaten hanterade av kvinnors anmälan om våldtäktsbrott i Stockholm 1946–1950*. Hedemora: Gidlunds förlag. s. 103–104.

¹³ Kinsey, Alfred C., Martin, Clyde E., Pomeory, Wardell B. (1948/1949) *Kinsey-rapporten: Mannens sexuella beteende*. Stockholm: Ljus; Kinsey, Alfred C. (1953/1968) *Kvinnans sexuella beteende*. Stockholm: RFSU.

¹⁴ Kinsey, Alfred C., Martin, Clyde E., Pomeory, Wardell B. (1948/1949) *Kinsey-rapporten: Mannens sexuella beteende*. Stockholm: Ljus. s. 203–211.

¹⁵ Författarens översättning. Citatet i original: "In most species it is the male who is most likely to show aggression in male-male encounters as well as in male-female encounters: The female, in contrast, is more likely to show escape tendencies. It might well be that the aggressive elements in the male's courtship are positively enhanced because females prefer those males which show a high level of agonistic behavior". Tinbergen, Nikolaas (1965) "Some recent studies of the evolution of sexual behavior", i Beach, Frank A. (red.) (1965) *Sex and Behavior*. New York: Frank Wiley and Sons. Etnologen Nikolaas Tinbergen tilldelades Nobelpriset 1973 tillsammans med Konrad Lorenz och Karl von Frisch.

¹⁶ Sears, Robert R. (1965) "Development of gender role", i Beach, Frank A. (red.) (1965) *Sex and Behavior*. New York: Frank Wiley and Sons.

¹⁷ Ullerstam, Lars (1964) *De erotiska minoriteterna*. Stockholm: Zindermans förlag. s. 77.

- ¹⁸ Anderberg, Bengt (red.) (1965–1970) *Kärlek*. Malmö: Bengt Forsberg förlag.
- ¹⁹ Bland dem som var starkt kritiska till "den sexuella revolutionen" fanns sexologen Shere Hite, författare till de så kallade Hite-rapporterna. Se vidare avsnittet "Sexologi med feministiska förtecken".
- ²⁰ Firestone, Shulamith (1970) *The Dialectic of Sex: The case for feminist revolution*. New York: Morrow; Millett, Kate (1970/1971) *Sexual-politiken*. Stockholm: Rabén och Sjögren.
- ²¹ Dworkin, Andrea (1989) *Letters from a warzone: Writings 1976–1989*. New York: EP Dutton.
- ²² Brownmiller, Susan (1975/1977) *Våldtäkt*. Stockholm: Norstedt.
- ²³ *Ibid.* s. 239.
- ²⁴ *Ibid.* s. 162–163.
- ²⁵ *Ibid.* s. 193.
- ²⁶ År 1984 bildades Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige, ROKS.
- ²⁷ SOU 1976:9, *Sexuella övergrepp: Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott*. s. 61.
- ²⁸ SFS 1984:399.
- ²⁹ Allmänna råd från Socialstyrelsen, 1991:3, *Sexuella övergrepp mot barn*.
- ³⁰ Se även Carlsson, Ninni (2009) *Avslöjandets tid. Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- ³¹ Se till exempel Loftus, Elizabeth, Ketcham, Katherine (1994) *The Myth of Repressed Memory: False Memories and Allegations of Sexual Abuse*. New York: St. Martin's Press; Öhrström, Lilian (1996) *Sex, lögnar och terapi: Verkligheten bakom vår tids häxprocesser*. Stockholm: Norstedts.
- ³² Silbersky, Leif (1974) *Jag – en advokat*. Stockholm: Forum. s. 56.
- ³³ Förklaring i Högsta domstolens mål nr: Ö 4575-06; WB angående resning, 2007-10-31. Här återfinns akter från såväl tingsrätt som hovrätt.
- ³⁴ Butt, Billy, "Därför skriver jag på Sourze", http://www.sourze.se/Därför_skriver_jag_på_Sourze_10322936.asp. Kontrollerad 2010-02-17.
- ³⁵ Butt, Billy, "Mitt hemliga möte med justitieråden", <http://www.dagensjuridik.se/sv/Artiklar/2008/10/Billy-Butt-Mitt-hemliga-mote-med-justitieraden/>. Kontrollerad 2010-02-17.
- ³⁶ Carlsson, Bert, "Hon var tyst under våldtäkten av hänsyn till Butts grannar", i *Dagens Nyheter* 2006-05-19.
- ³⁷ Comfort, Alex (1992) *Nya Kärlekens nöjen*. Stockholm: Forum. *The Joy of Sex* (1972) publicerades i svensk översättning 1974 och *More Joy of Sex* (1976) i svensk översättning 1983.
- ³⁸ Comfort, Alex (1992) *Nya Kärlekens nöjen*. Stockholm: Forum. s. 186.
- ³⁹ *Ibid.* till exempel s. 11 och s. 99.
- ⁴⁰ *Ibid.* s. 41.
- ⁴¹ *Ibid.* till exempel s. 190 och s. 186.
- ⁴² *Ibid.* s. 98.
- ⁴³ Hooper, Anne (1992/1993) *Så vill jag älska: En illustrerad vägledning till skönare sex*. Stockholm: W&W.
- ⁴⁴ Comfort, Alex (1992) *Nya Kärlekens nöjen*. Stockholm: Forum. s. 195.
- ⁴⁵ *Svensk Polis* 6/00. Se vidare Bergenheim, Åsa (2000) *Brottet, offret och förövaren. Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850–2000*. s. 384–386.
- ⁴⁶ "Trots flera uppmärksammade fall. Gruppvåldtäkterna har minskat", *Apropå* 2/2000.
- ⁴⁷ Se till exempel Bredström, Anna (2006) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor reflektioner kring bilden av 'invandrarkillar' i svensk media" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene, Mulinari, Diana (red.) (2006) *Maktens (o)lika förkländnader. Kön, klass & etnicitet i det post-koloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- ⁴⁸ Jämför resonemang i SOU 2006:30, *Är rättvisan rättvis? To perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. s. 111–145.
- ⁴⁹ Justitiedepartementet, Ds 1990:3, *Kartläggning av våldtäktsbrotten – analys av den aktuella situationen, förslag till åtgärder*, "Trots flera uppmärksammade fall. Gruppvåldtäkterna har minskat", *Apropå* 2/2000.
- ⁵⁰ Boëthius, Maria-Pia "En terror mot alla kvinnor: om våldtäkterna, medierna och vad regeringen bör göra", *Aftonbladet* 2002-04-07.
- ⁵¹ Bredström, Anna (2006) "Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av invandrarkillar i svensk media" i de los Reyes, Paulina, Molina, Irene, Mulinari, Diana (red.) (2006) *Maktens (o)lika förkländnader. Kön, klass & etnicitet i det post-koloniala Sverige*. Stockholm: Atlas. s. 180–204.
- ⁵² SFS 2005:90, 6 kap., 1 och 4 §§.
- ⁵³ RFSU, "Sexualbrottslagen slår mot ungas sexualitet", *Ottar* 4/2 2009.
- ⁵⁴ Arndt, Hanna (2005) "Den nya sexualbrottslagen", *Advokaten*, nr. 4, årgång 71, 2005.
- ⁵⁵ Rädda Barnens ungdomsförbund, "Sexuellt utnyttjande", http://www.rbuf.se/sexuellt+utnyttjande_.html. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁵⁶ RFSU, "Ska samtycke skrivas in i lagen", *Ottar* 6/11 2008.
- ⁵⁷ Leijonhufvud, Madeleine (2008) *Samtyckesutredningen: Lagskydd för den sexuella integriteten*. Stockholm: Thomson förlag.
- ⁵⁸ Kommittédirektiv, Dir. 2008:94, *Utvärdering av 2005 års sexualbrottsreform, m.m.*
- ⁵⁹ Varbergs tingsrätt, dom 2007-02-27, mål nr. B 569-05.
- ⁶⁰ Tagesson, Erik, Triches, Robert, "Hela förhöret med barnflickan", *Aftonbladet* 2008-09-05, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article3317093.ab>. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁶¹ Ystads tingsrätt, dom 2008-02-12, mål nr. B 1318-08.
- ⁶² Hovrätten för Västra Sverige, dom 2008-10-10, mål nr. B 2019-07 och B 2414-08.
- ⁶³ Umeå tingsrätt, dom 2009-07-24, mål nr. B 1462-09.
- ⁶⁴ *Ibid.*
- ⁶⁵ El Mahdi, Josef, "Ny praxis för våldtäktsfall", www.svd.se/nyheter/inrikes/ny-rattpraxis-for-valdtaktsfall_3355945.svd. Kontrollerad 2010-05-03. *Svenska Dagbladet* 2009-08-14.
- ⁶⁶ Hillegren, Rolf, "Omöjligt bevisa våldtäkt utan våld", *Svenska Dagbladet* 2009-08-19. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_3374991.svd. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁶⁷ Leijonhufvud, Madeleine, "Hillegren måste bort", *Svenska Dagbladet* 2009-08-18. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_3365543.svd. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁶⁸ Bodström, Thomas, Borgström, Claes, "Oförvarligt av Hillergren", *Svenska Dagbladet* 2009-08-20. http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/artikel_3381713.svd. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁶⁹ Åberg, Anna, "Hillergren får sluta jobba med sexualbrott", *Svenska Dagbladet* 2009-08-19. http://www.svd.se/nyheter/inrikes/hillegren-far-sluta-jobba-med-sexualbrott_3379089.svd. Kontrollerad 2010-02-17.
- ⁷⁰ Prop. 2004/05:45, *En ny sexualbrottslagsstiftning*. s. 19.

